

БЪЛГАРСКО СПИСАНИЕ ЗА ОБРАЗОВАНИЕ
БРОЙ 1
2020

BULGARIAN JOURNAL OF EDUCATION
VOLUME 1
2020

СИМВОЛИТЕ И РИТУАЛИТЕ КАТО ВЪЗПИТАТЕЛНО СРЕДСТВО В ДИМИТРОВСКА ПИОНЕРСКА ОРГАНИЗАЦИЯ „СЕПТЕМВРИЙЧЕ”

ПЕТЯ ДИМИТРОВА ИВАНОВА

*Petya Dimitrova Ivanova. SYMBOLS AND RITUALS AS MEANS OF
EDUCATION IN DIMITROV PIONEER ORGANIZATION
“SEPTEMVRIJTCHE”*

Резюме: Публикацията е опит да се направи кратко представяне на символите и ритуалите, както и на свързаните с тях атрибути, празници и церемонии в Димитровска пионерска организация „Септемврийче” в качеството им на възпитателен фактор в дискурса на комунистическото възпитание на децата и юношите, осъществявано в България през периода от 1944 до 1989 година. Създадена като организация на българските деца „Септемврийче” осъществява широка идейно-възпитателна и обществено-политическа дейност в годините на т.нар. „народна демокрация” и последвалите години на развит социализъм. Рожба на Българската комунистическа партия (БКП) организацията е идеологически обременена и е определяна като своеобразен алтернативен възпитателен проект на социализма. Именно в тази си роля организацията използва всички възможни форми, методи и средства, посочени от идеолозите на комунистическото възпитание, за формирането и изграждането на „новия човек”. В тези средства към постигането на целта влизат символите, ритуалите и церемониите, в които организацията вижда мощно възпитателно средство. „Името“ на организацията, званието „пионер“, девизът, поздравът, знамената, пионерската връзка, значката, маршът и отличителните знаци на актива, както и различните ритуали, церемонии

и празници, обслужват организацията при осъществяването на комунистическото възпитание на подрастващите и подпомагат Българската комунистическа партия в изграждането на новото социалистическо общество.

Ключови думи: символ, ритуал, атрибут, организация, комунизъм, деца

Abstract: The article is an attempt to give a brief introduction and analysis of symbols, rituals and related attributes, holidays and ceremonies in Dimitrov Pioneer Organization “Septemvrijtche”, considered as an important educational factor in the discourse of communist upbringing of children and young people in Bulgaria in the period from 1944 to 1989. Created as an organization of Bulgarian children “Septemvrijtche” realizes a wide ideological-educational and social-political activity in the years of the so called People’s Democracy and the subsequent years of advanced socialism. “Child” of the Bulgarian Communist Party (BCP) the organization is ideologically burdensome and has been identified as a kind of alternative educational project of socialism. It is in this role, the organization uses all the possible forms, methods and tools outlined by the ideologues of communist upbringing, as the right path for the formation and construction of “the new man”. In the narrow means of achieving the goal are symbols, rituals and ceremonies in which the organization sees a powerful educational tool. From the “name” of the organization, through the title “pioneer”, the motto, greetings, flags, cravat, the badge, the march, the insignia of the asset and the various rituals, ceremonies and holidays, they all serve the organization in carrying out the communist education of adolescents and support the Bulgarian Communist Party in the construction of the new socialist society.

Key words: symbol, ritual, attribute, organization, communism, children

1. Основни понятия

Значението, което се влага в понятието „символ“ може да бъде по-точно или по-широко. В по-общия смисъл то може да бъде определено като „основен тип знак, съчетаващ взаимоотношението между неговия израз и неговото съдържание с взаимоотношението между значението като форма на неговото съдържание и осмисления предметен тип, който той означава.“ Според Ив. Касабов „доколкото знакът се схваща като заместващ или посочващ друго нещо в по-буквален смисъл, като носещ разпознавателна информация за специфичен предмет или идея, то символът има тенденцията чрез разбираща интерпретация на предметността на значенията (във връзката им с други означени

предметности) да предизвиква серия от възприятия, вярвания и емоционални реакции.“(Касабов, Ив., <https://nbu-rechnik.nbu.bg/bg/obsht-spisykna-ponqtiq/simvol>). В настоящата публикация понятието символ се употребява именно в този контекст, като средство за приобщаване на определени индивиди към обща идея.

Ритуалът се разглежда като „последователност от действия, които имат символичен смисъл и преследват определена социална цел“ (Бочков, П., www.nbu-rechnik.nbu.bg/bg/obsht-spisykna-ponqtiq/ritual). Една от гледните точки от по-разгърнатата концепция на британския антрополог Виктор Търнар е да разглежда ритуала като средство за предаване на информация за най-важните ценности и тяхната йерархия. Особено значение имат т.нар. „ритуали на прехода“, според концепцията на Арнолд ван Женеп. Те съдействат да се запази стабилността в дадено общество, докато социалният ред се приспособява към социалнозначими промени в обществото (Бочков П., www.nbu-rechnik.nbu.bg/bg/obsht-spisykna-ponqtiq/ritual).

За да бъдат запазени социалната стабилност и новият ред в България, настъпили с промяната от 9 септември 1944 г., са необходими нови символи и ритуали, които да предават и внушават на обществото ценностите на новия режим. Наложена нова държавна идеология на комунизма, се налага от новата власт масово над обществото с помощта на всички възможни средства. В този аспект новата власт въвежда и нова символика, с която обществото да я отличава от съществуващите до сега системи на управление и идеологии в българската действителност. Сред основните символи на комунистическата идеология са сърп, чук, петолъчка и задължителният червен цвят, който символизира кръвта на падналите за победата на комунизма. Символиката на комунистическото движение се внася и във всички партийни структури на Българската комунистическа партия и казионните ѝ организации.

За да достигне идеята за „новия свят“ по-бързо и по-дълбоко и сред децата, символите и ритуалите се използват и от ДПО „Септемврийче“ – единствената за разглеждания период организация, отговорна за идейно-политическото възпитание на подрастващите.

Организацията е основен проводник на идеите на комунизма сред децата и в качеството си на такъв, тя използва широк спектър от директно заети от Ленинската пионерска организация или автентични символи, ритуали, церемонии и празници, за да осъществи своята цел.

2. Символите, атрибутите, ритуалите, церемониите и празниците в ДПО „Септемврийче” и тяхното възпитателно значение

2.1. Пионерските символи

За да изпълни в цялост заложеният възпитателен идеал и цел, пионерската символика трябва да изпълни някои условия.

Първо, нейният смисъл трябва да бъде ясен за пионерите.

Второ, символите и ритуалите трябва да бъдат така подбрани, за да катализират събуждането в децата на предварително програмирани мисли и чувства, които да насочват поведението им в полза на колектива и цялото общество.

Трето, те трябва да бъдат в съгласие с целите и задачите на комунистическото възпитание и да съответстват на комунистическия идеал. (Цонева, П., 2019, с. 351-361)

Освен дисциплиниращото, мобилизиращо и сплотяващо въздействие, пионерската символика е необходимо да прави връзка и с определени художествени и естетически елементи, които да въздействат върху психиката на децата. В този контекст тя е тясно свързана с естетическото понятие за красота, разбираана в смисъла, който комунистическата идеология влага в нея. Пионерската символика трябва да подпомага организацията в изграждането на определени морални качества, които ще са необходими на подрастващите за да станат бъдещите строители на новия строй. В зададения контекст, за да бъде постигнато необходимото въздействие, различни символи и ритуали се въвеждат още със създаването на организацията.

2.1.1. Име на организацията

Символиката започва с **името на организацията**. Назована е Детско-юношеска организация „Септемврийче” в чест на месец септември – месец, в който се водят битките и се извоюва победата на новата власт. На траурен пленум на Съюза на народната младеж (СНМ) по повод смъртта на идеолога и вожда на организацията – Георги Димитров, тя е преименувана в Димитровска организация „Септемврийче” (юли 1949 година), а две години по-късно, на Втория конгрес на Димитровския съюз на народната младеж (ДСНМ), тя е наречена Димитровска пионерска организация „Септемврийче”. Освен в името на организацията символика има и в името на четите „Чавдарче”. Последните са обединения на децата от първи и втори клас, които са свързани с легендарния Чавдар войвода и родолюбивото дело на българските хайдути. Дружините и отрядите – основните структурни единици на организацията, също използват имена, които целят определено внушение и възпитателно въздействие. Всяка дружина и отряд има свой патрон – име на български герой, борец за свобода или виден деятел (национален или международен) за делото на комунизма.

2.1.2. Званието „пионер“

Званието „пионер” е основен елемент в символиката, като то е взаимствано директно от Ленинската пионерска организация. От Втория конгрес на ДСНМ проведен от 21 до 24 февруари 1951 година званието получава всяко дете – член на организацията. До тогава членуващите в организацията деца се наричат „септемврийчета”. Понятието „Димитровски пионер” е проекция на общото понятие за човек образец, първенец във всяко отношение, но съотнесено към децата. Званието пионер ги задължава да бъдат за пример със своето поведение, да се учат прилежно, да участват в общественополезния труд, да помагат на възрастните, да пазят народното имущество, да бъдат честни, скромни, правдиви, добри другари, да се грижат за помалките деца. (Харалампиева, Н. и др., 1960, с.52) Пионерът – „това е дете, което също не се плаши от трудностите, а упорито се бори със своите слабости, с предразсъдъците, бори се за овладяване на науката,

за тържеството на светлия идеал на Ленин, Сталин, Димитров.”(Павлов, И. и др., 1955, с.28). Правилното разясняване на званието „пионер” пред децата и обръщането на вниманието им към неговата значимост е предпоставка за постигане на желания възпитателен ефект – изграждането на качества на новия човек, които трябва да бъдат възпитани в бъдещия строител на социализма.

2.1.3. Пионерски девиз

Пионерският девиз, като друг елемент от символиката се въвежда с Устава на ДЮО „Септемврийче” от 1948 година. Чл. 41 на Устава регламентира следния девиз на организацията: „За делото на Отечествения фронт – дружно напред. С него се поздравяват септемврийчетата, когато са строени на тържествено събрание или при други тържествени случаи.” (1, с.33). Въведените промени в организацията на Втория конгрес водят и до промяна в девиза, който се изменя в „За делото на Димитров –делото на Ленин и Сталин, бъди готов”, а отговорът е „Винаги готов”. Пионерският девиз обвързва пряко децата с делото на комунистическите идоли и внушава в тях готовност за служба в името на делото им. Девизът е кратък призив, изразяващ любовта и предаността на пионера към Комунистическата партия и готовността му да се бори за пълната победа на социализма и комунизма. (Харалампиева, Н. и др., 1960, с.52)

Същевременно девизът не трябва да бъде обикновен лозунг или абстракция, а трябва да осъществява пряката връзка в съзнанието на пионерите с техния конкретен дълг и принос в изграждането на новия комунистически свят. Девизът трябва да напомня на пионерите за тяхната служба в интересите на обществото, която е съобразена с позицията им на подрастващи и е свързана с изграждането на определени качества.

На IX Пленум на ЦК на ДКМС, състоял се на 12 май 1970 година, пионерският девиз се променя в призива „За делото на социализма, за щастието на нашата родина - бъдете готови”, а отговорът отново е „Винаги готов”. Независимо от промяната в съдържанието, за да има необходимия възпитателен ефект, девизът трябва да предизвиква

вълнение в децата и да провокира чувството им на гордост и чест от принадлежността към организацията. Пионерските ръководители не трябва да допускат формално отношение от страна на децата към девиза и тенденциозното му използване единствено на официални събития – пионерски сборове, паради, тържества и тържествени проверки, цели именно ефекта на повишаване на значимостта на думите в очите на пионерите.

2.1.4. Пионерски поздрав

Девизът е свързан и с **пионерския поздрав**. Според чл.42 от Устава на ДЮО „Септемврийче” от 1948 година „Поздравът на септемврийчетата е следният: високо вдигната над челото дясна ръка, петте пръста плътно прибрани и изпънати, ръката образува в лакътя прав ъгъл. С този поздрав септемврийчетата приветствуват ръководителите си и своите другари.”(1 ,с.33).

През годините поздравът се запазва, като се разширява кръгът на поводите, за които се използва. Според Решение на IX пленум на ЦК на ДКМС, състоял се на 12.V.1970 г. „Пионерът отдава поздрава при приемане в организацията, при изпълнението на химна на Народна република България, при почетна стража, при полагане на венци, поклонения и други тържествени случаи. При проверка и рапорт поздрав дават само дружинните и отрядните председатели и пионерските ръководители, които са в строя.” (4, с.162-163). Поздравът като символ на „широките и светли перспективи пред младото поколение, пред социалистическата родина, бодростта и увереността у младите димитровски пионери” подчертава факта, че пионерът трябва да поставя винаги обществените задължения пред личните (Павлов, Ив. и др., 1955, с. 28). Възпитателният ефект се търси не само с правилното отдаване на пионерския поздрав, като физически жест, а и в осмислянето на неговото значение от самите пионери.

2.1.5. Пионерски знамена

Знамената в организацията се въвеждат от създаването ѝ. В Устава от 1948 година, в чл. 44 се уточняват параметрите, цвета и символите,

изобразени върху знамената. „Дружинките имат знаме с размери 120/90см, червен цвят с трикоьорна лента и петолъчна звезда. На лицевата страна със златистожълти букви в лека дъга пише: „За делото на Отечествения фронт”- а по-долу в права линия – „дружно напред!”. Буквите имат височина 8 см. На обратната страна с букви в размер 10 см в права редица пише: „Септемврийче”, а по-долу, пак със златножълти букви в размер 6 см: например дружинка „В. Левски” с. Ракиново, Пазарджишко. За знамето на дружинката е лично отговорен ръководителят на дружинката.

Четите също имат червени знамена, трикоьорна лента и петолъчна звезда в размери 90/60... За знамето е отговорен лично ръководителят на четата. Десетките нямат знамена.”(1, с.33)

Малко по-късно се утвърждава нов стандарт за пионерското знаме. „Знамето на Димитровската пионерска организация „Септемврийче” е червено с размер 150/115 см. На едната му страна са извезани девизът и значката на ДПО „Септемврийче”, на другата- надписът Димитровска пионерска организация „Септемврийче” – България.

Окръжните, градските, районните и общинските пионерски организации имат червено знаме с размер 90/120 см. На лицевата му страна в средата са извезани пионерската значка и девизът, а на обратната – името на пионерската организация в окръга, града, района, общината... Знамето на пионерската дружина е червено и има размери 60/80 см. На лицевата страна са изобразени пионерската значка и девизът, а на обратната – името на дружината. Съхранява се в пионерската стая или на друго специално място.

Пионерският отряд има червено знаме с размери 45/60 см. На лицевата му страна се изписва името на отряда. Съхранява се заедно със знамето на дружината.” (4, с.161) Освен на пионерски и дружинен сбор и други тържества, знаме се издига и във всеки пионерски лагер, на спортните площадки и при провеждане на спартакиадите, по време на поход, когато се установява стан.

Червеният цвят на знамето е символ на революционната борба на работническата класа за установяване на комунистическото общество

и кръвта на падналите в борбата за налагането на новия строй. За по-голямо въздействие и засилване на внушенията, връчването на знамето става по определен стандарт и при засилена тържественост. Целта е да бъде възпитано в пионерите силно уважение към знамето, като символ на чест, идейна и нравствена спойка и отдаденост на делото на Комунистическата партия и работническата класа. Идентична е символиката и на знамето на четите „Чавдарче”. То е зелено с размер 45/60 см. От едната страна в средата е изобразен лъв, а на обратната има надпис „Чета „Чавдарче”.

2.1.6. Пионерска връзка

Друг основен символ в организацията е **пионерската връзка**. Пионерската връзка се появява като т.нар. „септемврийка“. „Септемврийката“ представлява равнобедрен триъгълник с размери – основа 105 см., бедра -63 см и височина – 29 см. По-малките членове на организацията, чавдарчетата, носят на врата си светлосиня триъгълна кърпа, наречена „чавдарка“, със същите размери на „септемврийката“. В Писмо на Постоянното присъствие на Върховен съвет „Септемврийче“ при Националния комитет на ОФ до областните, околийските, градските и районните съвети „Септемврийче „ относно униформата на септемврийчетата и чавдарчетата“ от 21 октомври 1947 година се казва, че „Червената кърпа, или септемврийката, и светло-синята кърпа, или „чавдарката“ са най-съществените елементи от униформата.“(2, с.22). С измененията в организацията „септемврийката“ започва да се нарича „пионерска връзка“ и за направата ѝ се използва червен копринен плат. Пионерската връзка се разглежда като къс от червеното знаме на Партията.¹ Трите върха на връзката се асоциират с трите поколения –

¹ „Ти върза връзка алена.

И гордо стъпваш ти!

От слънцето погалена,

коприната блести.

.....

Достоен за голямото

сражение бъди!-

Ти носиш част от знамето

на своите гърди!“

(„Частичка от знамето“ –Цветан Ангелов) (Ненчева, В., 1984, с. 111)

пионери, комсомолци и комунисти, а възелът е символ на единството им. Той се връзва по следния начин – левият край на връзката се остава малко по-дълъг, прехвърля се надясно и се провира през средата. След това се оправя и двата края се връзват, като левият край стои отгоре. (Харалампиева, Н. и др., 1960, с.54) Пионерите получават червените връзки след полагането на тържествена клетва за встъпване в пионерската организация, а чавдарчетата при приемането в четата. (Цонева, П., 2018)

Пионерът е задължен да носи винаги своята връзка, като знак за принадлежност към организацията, за да бъде обозначаван в обществото и същевременно, тя да му напомня за неговите задължения – да пази честта на организацията, изпълнявайки възложените му задачи и поръчения. Именно в това се състои възпитателният ефект и значение на пионерската връзка. Неизпълнението на пионерските задължения и уронването на честта на организацията води до отнемане на пионерската връзка и това е отново съзнателно търсен метод за възпитателно въздействие върху подрастващия, като израз на обществено неодобрение спрямо неговото поведение. Изключването на пионера от организацията и отнемането на пионерската връзка остават в душата на детето следа, която в последствие се превъзмогва трудно. Пионерът не може да подарява или преотстъпва пионерската връзка и той я пази дори и след излизане от пионерската организация.

2.1.7. Пионерска и чавдарска значка

Значката е друг от основните символи в ДПО „Септемврийче“. Първата пионерска значка се появява през 1947 година по проект на художника Александър Поплилов. Тя има три елемента – трицветно знаме, факел и разтворена книга. Съгласно чл. 45 на Устава от 1948 г., „организация „Септемврийче“ има значка, която представлява развято национално знаме, редом със знамето гори буен пламък, а долу е разгънатата книга. Значката символизира любовта на септемврийчетата към родината, към свободата, към науката.“ (1, с.34). В последствие значката се променя. Пионерската значка е съставена от няколко

елемента: лика на Георги Димитров, трикоълорна лента, петолъчна звезда, три пламъка и отговора на пионерския девиз „Винаги готов“ (4, с.162) Комбинацията от посочените елементи в значката има силно идейно съдържание. Ликът на Георги Димитров е напомняне, че пионерът трябва да спазва неговите завети², трикоълорната лента символизира принадлежността на децата към героичния български народ, трите пламъка са символ на единството на трите поколения – комунисти, комсомолци и пионери, а отговорът на девиза – заявява готовността на пионерите да служат, според силите си, винаги на великото дело на комунизма.

Пионерската значка се носи от лявата страна на гърдите. Чавдарчетата също имат своя значка. Тя символизира щастливото детство на чавдарчетата и се носи от лявата страна на гърдите. (7, 1984, с.217)

2.1.8. Марш на пионерите

Подобна е възпитателната стойност на **марша на пионерите**. ДПО „Септемврийче“ има свой марш – „Марш на септемврийчетата“ по текст на Асен Босев и музика на Александър Райчев.³ За **Песен на**

² „...и от звездата гледа Димитров,

И мълком казва ми: - „Бъди готов!“

(„Пламък с три върха“ –Николай Зидаров) (Ненчева, В., 1984, с. 112)

³ *Пейте в светлата родина
септемврийчета безчет(2).*

*В стройни чети и дружини
дружно да вървим напред (2).*

*Да се учим, да работим,
да строим живота нов.*

*Гордо знаме ни е Ботев,
пръв учител - Димитров.*

*За републиката родна
крепнем в градове, села (2),
а над нас властта народна
е разперила крила (2).*

*Да се учим, да работим,
да строим живота нов.*

*Гордо знаме ни е Ботев,
пръв учител - Димитров.*

*Ние раснем бодра смяна на
задружен смел народ (2),*

чавдарчетата се приема популярното стихотворение на Иван Вазов „Де й България“. Текстът на марша, на кратко и на разбираем за децата език представя пред тях целите на комунизма – наука, работа и съзнателно строителство на „живота нов“, под разперените крила на „властта народна.“ На децата се внушава и идеята за следване на пътя на достойни българи, като до името на Ботев, стои и примера на „първия учител“ на организацията – Георги Димитров. В марша на пионерите имплицитно се заявява, че те са бъдещите строители на „щастливия живот“ и в осъзнаването на тази отговорност от децата е и възпитателната стойност на стиховете.

2.2. Атрибутите на детско-юношеската организация

Наред с пионерските символи, организацията има и свои **атрибути**. Към атрибутите спадат униформата, отличителните знаци на актива и фанфарите и барабаните.

2.2.1. Пионерска униформа

Униформата се въвежда със създаването на организацията. В Писмото на Върховен съвет „Септемврийче“ при НК на ОФ, от 24 октомври 1947 година, относно униформата на септемврийчетата и чавдарчетата се постановява, че предварително обсъжданата униформа е много претрупана и сложна и не всяко септемвийче ще е в състояние да си я набави. Предвид това обстоятелство Постоянното присъствие нарежда „униформата на септемврийчетата и чавдарчетата да бъде: бяла блуза, тъмна пола или панталон, тъмно таке.“ (2, с. 22).

На по-късен етап униформата се доуточнява в приетите „Основни положения на Димитровската пионерска организация „Септемврийче“ на IX Пленум на ЦК на ДКМС, състоял се на 12 май 1970 година: „Парадна униформа – бяла блуза (риза), тъмносиня пола (панталон), ботевско калпаче с лъвче, пионерска връзка и значка; черни обувки и бели чорапи. Носи се от пионерите на сборове, на тържества и други

---

*ний строители ще станем
на щастливия живот (2).
Да се учим, да работим,
да строим живота нов.
Гордо знаме ни е Ботев,
първ учител - Димитров.*

подходящи случаи....Парадната униформа на чавдарчетата е същата, както на пионерите, със синя връзка и значка на чавдарчетата. На срещи, занимания и тържества с чавдарчетата четните командири пионери носят пионерската униформа със синя връзка и съответния отличителен знак.“ (4 , с.163) Предвижда се и лятна ежедневна униформа: „бежова блуза с дълъг ръкав, пола (панталон къс) в същия цвят, колан и пилотка. На левия ръкав има емблема с триколюр и пионерски пламък. Пионерите – участници в специализирани отряди, имат същата униформа, могат да носят емблемата, отразяваща тяхната дейност....На сборове и при тържествени случаи се носи пионерската връзка и връзката на чавдарчетата.“ (4, с.164)

Характерна черта на тоталитарните режими е да развият определени идеи за облекла, които да кореспондират на идеологическата същност на партийните ценности. Униформата се използва като израз на политическата и идеологическа принадлежност на пионерите и чавдарчетата (Дворецка, Я., Облеклото като знак за идентичност, <http://eprints.nbu.bg/3147/1/avtoreferat-y-dvorecka.pdf>) в периода 1944-1989 година. Смесът на униформата и нейния възпитателен ефект в ДПО „Септемврийче“ се изразява в използването ѝ като средство за конструиране на групова идентичност сред децата.

2.2.2. Отличителни знаци на актива

Отличителните знаци на актива се въвеждат с Устава на организацията от 1948 година. Съгласно чл. 42 на Устава „За командири, членовете на щабовете на дружинките и четите, както и за десетниците се изработват отличителни знаци“. (1, с.34). На IX Пленум на ЦК на ДКМС (1970) се взема решение отличителните знаци да са: „червена лента с три звезди – за дружинни председатели, червена лента с две звезди –за членове на дружинните съвети и отрядни председатели, червена лента с една звезда – за членовете на отрядните съвети и звеневи, синя лента с две звезди – за четните командири, синя лента с една звезда – за пионерите десетници. Отличителните знаци за членовете на окръжните, градските, районните и общинските пионерски щабове се определят от щаба и съответния съвет на ДПО „Септемврийче“.

2.2.3. Фанфари и барабани

Към атрибутите в пионерската организация спадат и **фанфарите и барабаните**. Всяка пионерска дружина и всеки отряд има фанфари и барабан. Целта на използването им е да се внесе стегнатост, дисциплинираност и бодрост в децата. С фанфарите пионерите получават различни инструкции, които те трябва да изпълнят – „Сбор“, „Внимание“, „Тревога“, „Ставайте“ и др., при вдигане на знамето и други тържествени случаи. Мелодичността и ритмиката на фанфарите и барабаните са „източници на емоционално осмисляне на провежданите пионерски сборове.“ (Ненчева, В. ,1984, с.112) Те създават бодро и тържествено настроение на всички пионерски тържества и празници.

2.3. Ритуалите в ДПО „Септемврийче“

За постигането на максимално идейно-възпитателно въздействие в ДПО „Септемврийче“ се използват и различни **ритуали**. На ритуалите, заедно със символите, като възпитателно средство се обръща особено място в Тезисите, развити на заседанието на Политбюро на ЦК на БКП на 12. X. 1967 г. от Тодор Живков, и утвърдени от пленума на ЦК на БКП (26-27. XII.1967). Причината за това се представя в Раздел III „За символите и ритуалите на комсомола и пионерската организация“: „Въпросът за ритуалите при възпитанието на подрастващите, за създаването на някои нови ритуали и за правилното им използване е актуален.“ (4, с.127). Тезисите поддържат разбирането за ритуалите като могъщо възпитателно средство сред младежта, особено за децата и юношите до 18 години. „Идеите на марксизма-ленинизма, социалистическата идеология, патриотизмът и интернационализмът могат да се направят по-достъпни за подрастващите и да въздействат върху тях по-емоционално с помощта на ритуалите.“ (3 ,с.127)

Разглеждайки ритуала като външно изразена система от действия, извършвани в строго определен ред в името на определена идея, в Тезисите се подчертава неговото силно емоционално въздействие.

„Редът на ритуалните действия и техният вид, използването на съответни символични предмети и символични жестове и т.н. приобщават човека към общата идея и настроение. Така ритуалът внедрява определено светоусещане, определена съвкупност от възгледи, формира социалната психика.“ (1, с.28) В Тезисите се уточняват и характеристиките на пионерските ритуали:

Първо, ритуалите в ДПО „Септемврийче“ са изпълнени със социалистическо съдържание.

Второ, необходимо е да са съобразени с възрастовите и психологическите особености на подрастващите, с тяхната душевност и чувствителност, което изисква определени принципи при тяхното прилагане.

Трето, ритуалите трябва да бъдат изпълнявани с достатъчно тържественост и емоционалност за да внушават необходимите идеи и чувства. За да отговаря на изискванията социалистическият ритуал в пионерската и комсомолската организация трябва да бъде външен израз на дълбокото отношение към делото на борците за съхраняването на българската нация, на материалистическия мироглед, оптимизма и непоколебимата вяра на пионерите в щастливото бъдеще на Родината и комунизма.

Ритуалите в пионерската организация са различни – връчване на знаме, посрещане и изпращане на знаме, издигане и сваляне на лагерен флаг, предаване и приемане на знаме, смяна на знаменна група, почетен пионерски караул, даване на тържествено обещание и завързване на пионерска връзка, връчване на награди и отличия, специални ритуали при определени случаи и много други, като общото между всички тях е наситеността им с дълбоко обществено и социалистическо съдържание.

2.3.1. Ритуали свързани с пионерското знаме

Особено тържествени са ритуалите свързани със знамето – връчване на знамето, посрещане и изпращане на знамето, предаване и приемане на знамето. **Връчването на знамето** на всяка пионерска

организация става на тържествен пионерски сбор. Знамето на окръжните организации се връчва от членове и кандидат-членове на ЦК на ДКМС и членове на ръководството на ЦС на ДПО „Септемврийче“, а на останалите организации – от членове на окръжните комитети на комсомола и членове на ръководството на окръжните съвети на ДПО „Септемврийче“.

Посрещане и изпращане на знамето става съответно след откриването или приключването на пионерски сбор. Председателя на сбора командва: „За среща (за изпращане) на знамето, ура!“ Знаменосецът и асистентите внасят (изнасят) знамето, барабанчиците и фанфаристите изпълняват тържествен сигнал, пионерите викат „ура“. Ако сборът се провежда в зала, при посрещането и изпращането на знамето пионерите застават в положение „мирно“.“(7, с.226)

Предаването и приемането на знамето става на отчетно-изборен сбор на отряда или дружината и при избор на нова знаменна група. При съответни команди, музикални сигнали и словесен текст новоизбраните знаменосец и асистенти приемат знамето.

Ритуалите и символите в пионерската организация отговарят на определени изисквания: да се отличават от тези на църквата, на бившите младежки фашистки организации и на ритуалите, използвани от китайската младеж, насаждани от Мао Цзе-дун.“(3, с.130).

2.3.2. Приемането в организацията и даване на тържествено обещание

Приемането в организацията и даването на тържественото обещание, съпроводено със завързването на червената връзка са едни от основните ритуали в ДПО „Септемврийче“. Приемането на детето в организацията го поставя в нова социална ситуация. Пред него се поставят нови обществени задачи, изисква се осъзнато отношение към определени правила и възприемане на задачите не като лично дело, а като обществен и патриотичен дълг. Това прави ритуалът по приемането на децата в организацията сериозен и важен момент в живота им. Необходима е целенасочена и съзнателна подготовка за

момента, в който децата ще получат червената пионерска връзка. От особено значение в подготовката е разясняването на задълженията на пионера, значението на символиката и тържественото обещание. Приемането се осъществява на сбор на отряда, като възпитателното въздействие се подсилва, ако той се проведе в ден на народен празник или на място свързано с исторически събития. Актът на приемането в организацията завършва с даването на тържествено обещание.⁴ Новоприетите пионери получават червена връзка и значка от пионерския ръководител. Даването на тържественото обещание, автоматично задължава децата приети в организацията да спазват **Правилата на Димитровския пионер**.⁵ Тържествеността и символиката съпровождат и приемането на най-малките деца в организацията – чавдарчетата. Приемането на чавдарчетата става за цялата страна на 3 март – Освобождението на България. Чавдарчетата се приемат в четите колективно на пионерски сборове при тържествена обстановка. Дружинният ръководител, почетни гости, комсомолци, учители и пионери връзват на всяко чавдарче синята връзка, а новоприетите чавдарчета казват заедно на глас **Правилата на чавдарчето**⁶, които определят и съдържанието на работата с тях. В

⁴ „Аз, Димитровският пионер, тържествено обещавам да бъда верен на заветите на Георги Димитров, да се боря всеотдайно за делото на Българската комунистическа партия, за победата на комунизма. Обещавам да се уча и работя неуморно, да бъда достоен гражданин и защитник на моето мило отечество – Народна република България!“ (6, 1970, с. 54)

⁵ Пионерът обича своята родина и служи на делото на партията.
Пионерът следва вдъхновяващия пример на героите в борбата и труда.
Пионерът пази свято честта на пионерското знаме и пионерската връзка.
Пионерът дружи с децата на трудещите се от цял свят.
Пионерът е упорит в ученето и труда.
Пионерът е честен и верен другар.
Пионерът е близък и грижлив приятел на чавдарчетата.
Пионерът спортува и закалява тялото си.
Пионерът пее, играе и танцува.
Чест за пионера е да стане комсомолец. (6, 1970, с. 54)

⁶ Чавдарчето родината свободна обича като своя майка родна.
Малките чавдарчета са добри другачета.

чест на новите чавдарчета пионерите организират веселия, игри, концерти и състезания.

2.3.3. Връчване на награди и отличия

Възпитателно въздействие в пионерската организация се осъществява и чрез връчването на награди и отличия, като стимул за засилване на активността или като оценка на свършената работа. Наградите и отличията са различни –вписване в Почетната книга на ДПО „Септемврийче“, различни дипломи, значки, изказване на похвала и благодарност и др. Наградите и отличията се връчват при тържествена обстановка, на срещи с актива и пионерски дейтели, пионерски празници или други специални дати.

2.4 Пионерски церемонии

Символите и ритуалите на пионерите трябва да бъдат разработени съобразно с целите и задачите на комунистическото възпитание на подрастващите. Те трябва да съдействат за насаждането на чувство на приобщеност на децата в новото общество и тяхното осъзнаване, като елементи от различни колективи, към които принадлежат. За постигане на тази цел, активна роля изиграват и **церемониите в пионерската организация**. Те са от различен характер, но със същата цел – подпомагане на идейно-политическото възпитание на пионерите. Пионерските церемонии включват поклонение и полагане на венци и цветя, тържествена заря, тържествена проверка, приемане на нов отряд в дружината, даване на име на отряд или дружина, пионерски поздравления или приветствия. Церемониите обикновено се осъществяват по време на пионерските празници.

2.4.1. Пионерски строй и проверка

Чавдарчето труда обича, на помощ първо се притича.

Чавдарчето е весело дете, играе, пее, учи се, чете.

Чавдарчето учтиво поздравява, то възрастните хора уважава.

Чавдарчето е примерно в къщи и в клас, то помни: „Пионер ще стана аз!“

(Харалампиева Н. и др., 1960, с.50)

Пионерският строй и проверка са също основни елементи в пионерската символика. Пионерският сбор придава тържественост в живота на пионерската организация. Възпитателната му стойност се измерва с изграждането в децата на дисциплинираност, организираност и колективизъм. Строят се прилага при манифестации, паради, прегледи, походи, тържествени проверки и други изяви в организацията. ДПО „Септемврийче” има два вида строй – разгънат и походен. При разгънатия строй отрядите се разполагат на една линия в еднореден и двуреден строй, в линия от колони или от лицеви редици на звената, на предварително установени разстояния. „Походния строй на отряда може да бъде в колона по един или в колона по звена в зависимост от случая. Походният строй на дружината се образува от походния строй на отряди“ (Харалампиева, Н. и др., 1960, с.56). „Строяването става по следния начин: 1. Дружината се построява по отряди по реда на номерата. Най-напред вървят знаменосецът и двамата асистенти. Следват се от барабанчиците и сигналистите на всички отряди в колона по трима. След тях един до друг вървят дружинният ръководител и председателят на съвета на дружината. След това се подреждат отрядите. 2. Всеки отряд се построява по звена в дълбочина. Пред отряда върви отрядният ръководител и председателят на съвета на отряда: след тях знаменосецът, следван от звеневия и звеното в колона. В случаите, когато отрядът се движи сам, барабанчикът и сигналистът вървят редом със знаменосеца.“ (Павлов, Ив. и др., 1955, с.31) Възпитателното значение на строя идва от тържествеността, романтиката и красотата, която се излъчва от него. Строят символизира единството, стегнатостта, сплотеността и дисциплината в организацията. Бидейки в строя детето осъзнава принадлежността си към своя колектив – звеното, отряда, дружината и организацията като цяло и това повишава неговото самочувствие и гордост, както и стимулира желанието му за по висока активност в името на общото дело.

Проверка се прави винаги при сбор на отряда или дружината. В проверката е застъпен принципът на йерархия, като по-малките

колективи отдават рапорт на по-големите. Звеневите се отчитат на отрядния председател, а отрядните председатели, от своя страна рапортуват на дружинния председател. Имплицитното внушение за йерархия в детската организация, за дисциплинираност, строгост и определен ред, цели да внуши определени умения сред децата, които ще им бъдат необходими за живота в социалистическото общество. Йерархията, свързана с Партията и отчетността са едни от характерните черти на комунистическите режими. Макар и символична в пионерската организация, проверката е един малък модел на съществуващата парадигма в обществото.

Проверката на дружинен сбор в пионерската организация се осъществява по следния начин: „След сигнала „Внимание“ отрядите се подреждат по звена в колона във форма на буквата П. Дава се команда от председателя на дружинния съвет: „Отряди, мирно! Председателите на отрядните съвети, за рапорт пригответе се!“ Рапортът започва от председателя на първи отряд. Последния се обръща напред с лице към своя отряд и командва: „Отряд, мирно! За рапорт пригответе се!“ След това се обръща кръгом и със стегната стъпка се отправя към председателя на дружинния съвет, застава на три метра разстояние от него, отдава поздрав и рапортува: „Другарю председател на дружинния съвет, пионерите от първи отряд, на брой 30, събрани на тържествен сбор, посветен на ....., са готови за откриване на сбора. Рапортува председателят на първи отряд (казва името си).“ С това рапортът е даден. Дружинният председател отговаря: „Рапорт приет. Свободно!“ Председателят на отряда отдава поздрав, обръща се кръгом и заема мястото си пред своя отряд. По същия начин рапортуват всички председатели на отряди. Накрая, пак по същия начин, председателя на дружинния съвет рапортува на дружинния ръководител. Така се извършва и проверката в отряда. Тук рапортуват звеневите на председателя на отрядния съвет, а последният – на отрядния ръководител.“ (Павлов, И. и др., 1955, с.31)

Проверката с рапорта има за цел да установи готовността на пионерите за изпълнение на предстоящите задачи, както и да се даде отчет за деня или конкретни събития. Възможно е да се направи и

тържествена проверка със заря, която има символично значение – да напомни за битката на героите, хвърлили се в огъня и да се почете тяхната памет. Психологическият ефект, свързан с възпитанието е, че отчитането под каквато и да е форма поддържа чувството на отговорност на детето пред организацията. Засилва се неговата дисциплинираност и сериозно отношение към поставените задължения. Изискването за стегнат делови изказ, откритост и честност, както и проявата на уважение и респект към ръководителите са също доказателство за възпитателният ефект от рапорта и проверката в пионерската организация.

2.4.2. Пионерски почетен караул

Почетен пионерски караул се отдава при честването на национални празници и годишнини на герои. Пионерите стоят на почетен караул и пред братски могили, паметници и паметни плочи.

2.4.3. Пионерски приветствия и поздравления

В системата на символите, ритуалите и традициите на ДПО „Септемврийче“ се включват и **пионерските приветствия и поздравления**. Самата организация, както и окръжните, градските и общинските подразделения изнасят приветствия на конгреси, конференции и събрания на Партията и комсомола. В определени случаи представителни пионерски групи могат по своя инициатива и по желание на други организации, институти, трудови колективи, ръководители и др. да изкажат поздравления.

2.5 Пионерски празници и традиции

Официалните пионерски празници са:

23 септември – Ден на българските пионери. Пионерите отбелязват този ден с провеждане на тържествени сборова, концерти, прегледи на извършената дейност през годината, отчитат обявени състезания. Провеждат съвместно с шефстващите поделения на Българската народна армия съвместна заря, преглед на пионерския строй, маршова

песен и други дейности. На 23 септември новоприетите пионери полагат клетва. Поднасят се венци и цветя, отдава се почетен караул пред паметни плочи и лобни места на загинали герои.

3 март – приемане на първокласниците в четите „Чавдарче“.

1 юни – Международен ден за защита правата на детето. Членуващите в организацията деца „изразяват своята солидарност и дружба с децата от целия свят. Прави се преглед на интернационалната дейност в пионерските клубове и отряди, устройват се веселия, тържества и игри.“ (7,1984, с.230)

Патронен празник на отряда и дружината – По традиция всяка година пионерите и чавдарчетата празнуват този ден по различен начин- поклонения, тържествени проверки, концерти, походи, трудови дни, срещи и други дейности.

Възпитателната стойност на пионерските празници се съизмерва с емоционалното въздействие и осъзнаване на определени събития от историята или съвременността, които са от особено значение за комунистическото възпитание на подрастващите и тяхното изграждане като бъдещи строители на социализма.

3. Заключение

Пионерската символика съпътства колективния живот на звената, отрядите и дружините. Червените връзки на гърдите, разветите знамена и бодрия ритъм на фанфарите и барабаните всекидневно напомнят на децата, че те носят званието „димитровски пионер“. Създадена за да помага за по-лесното емоционалното възприемане на живота, на случващите се обществени и социални явления в него, пионерската символика е тясно свързана с изкуството. „Всеки символ и ритуал се с докоснал до изкуството“ (Ненчева В., 1984, с.110) и в този аспект на пионерската символика са посветни стихове, песни и други художествени произведения, които внасят допълнително вълнение и тържественост в пионерския живот. Скрепени и обогатени от произведенията на изкуството символите, атрибутите, ритуалите,

церемониите и празниците в ДПО „Септемврийче“ са мощно средство за идейно-политическо възпитание и формиране на социалната психика на подрастващите. Чрез тяхното използване се постигат следните ефекти:

Първо, те съдействат за внедряване в децата на определени светоусещания и конкретни възгледи от пионерските и партийни ръководители.

Второ, силното емоционално въздействие на символите и ритуалите допълва желаното идейно внушение.

Трето, изцяло в духа на комунистическата пропаганда пионерските символи, ритуали, церемонии и традиции успешно допълват набора от възпитателни средства използвани за осъществяването на целта на комунистическото възпитание - изграждане на човека на новия строй, на бъдещия строител на социализма и гражданин на новия комунистически свят.

Литература:

- Еленков, И. & Колева Д. (2010). *Детството при социализма. Политически, институционални и биографични перспективи*, София: Рива.
- Калинова, Е. & Баева, И. (2010). *Българските преходи 1939-2010. Парадигма*.
- Медински, Е. Н. (1950). *История на педагогиката*.
- Ненчева, В. (1984). *Дарове на свободното слово*, Емоционалното въздействие на пионерските символи и ритуали, София.
- Павлов, Ив. и др. (1955). *Димитровска пионерска организация „Септемврийче“*. Учебник за педагогическите училища, София: Народна Просвета.
- Паунова, С. (2003). Формирането на бъдещия социалистически гражданин (опит върху ДПО „Септемврийче“), *Социологически проблеми 1-2*, 208-216.
- Харалампиева, Н. и др. (1960). *Наръчник на дружинния ръководител. Решения, указания и методически материали за пионерската организация и работата на дружинния ръководител*, София: Народна Младеж.

Цонева, П. (2019). Развитие на извънучилищното възпитание в детските организации през периода 1944-1990 г. *Професионално образование*, 21 (4), 351-361.

Цонева, П. (2018). *Детските организации и извънучилищното възпитание 1944-1990: Неформалното образование в България 1878-1989*. София: Колбис.

Бочков Пл., Ритуал, www.nbu-rechnik.nbu.bg/bg/obsht-spisykna-ponqtiq/ritual .

Касабов Ив., Символ, <https://nbu-rechnik.nbu.bg/bg/obsht-spisykna-ponqtiq/simvol> .

Дворецка, Я., Облеклото като знак за идентичност, <http://eprints.nbu.bg/3147/1/avtoreferat-y-dvorecka.pdf> .

Исторически извори:

1. Устав на Детската юношеска организация „Септемврийче“ София - 1948, из Решение № 57 на Политбюро на ЦК на БКП от 19.II.1948 г. , *Винаги готов. Документи и решения за дейността на ДПО „Септемврийче“*. София: Народна просвета ,1975.
2. Писмо на Върховен съвет „Септемврийче“ при НК на ОФ до областните, околийските, градските и районните съвети „Септемврийче“, София, 24 октомври 1947 г. , относно униформата на септемврийчетата и чавдарчетата, *Винаги готов. Документи и решения за дейността на ДПО „Септемврийче“*. София: Народна просвета , 1975.
3. Тезиси, развити на заседание на Политбюро на ЦК на БКП на 12.X. 1967 г. От др. Тодор Живков и Утвърдени от пленума на ЦК на БКП като основа за работата с младежта и комсомола -26-27.XII.1967 г., *Винаги готов. Документи и решения за дейността на ДПО „Септемврийче“*. София: Народна просвета , 1975.
4. Девети пленум на ЦК на ДКМС състоял се на 12.V.1970 г. , Из Решенията на пленума, *Винаги готов. Документи и решения за дейността на ДПО „Септемврийче“*. София: Народна просвета , 1975.
5. Решение № 41а-ш от 2 юли 1949 г. на ЦК на БКП , *Винаги готов. Документи и решения за дейността на ДПО „Септемврийче“*. София: Народна просвета ,1975.
6. За ръководството на Димитровската пионерска организация „Септемврийче“, Материали от IX Пленум на ЦК на ДКМС, състоял се на 12 май 1970 година, София: ЦК на ДКМС, 1970.

7. Из Решенията на Шести Пленум на ЦК на ДКМС, 29 май 1969 год., Система на символите, ритуалите и традициите на ДКМС и ДПО „Септемврийче“, *Винаги готов. Документи и решения за дейността на ДПО „Септемврийче“*. София: Народна Младеж. Издателство на ЦК на ДКМС, 1984.

Петя Димитрова Иванова,
докторант във Факултета по педагогика,
СУ „Св. Климент Охридски“
e-mail: p.ivanova@fp.uni-sofia.bg